

OTRAR DEVLET ARKEOLOJİ MÜZESİ: ARSLANBAB İMARETİ

MUHTAR KOJAEV*
Çeviren: İSENBIKE TOGAN**

Arıstanlı Karabaş ayazının tamamen kuruttuğu Otrar kazasında (Şimkent vilayeti) bağlı bahçeli Koğam mekanı cennet gibi görünür. Bu yerleşmenin kuzeybatı tarafına gelen yolcuların gözüne yeşil vadinin ortasında duran görkemli imaret taa uzaklardan ilişir. Türbenin iki büyük, bir küçük kubbesi, köşesindeki minareleri ile üzerinde bezemeleri bulunan kemerli pencereleri binaya bambaşka bir endam verip, insanı gayri ihtiyari kendine çeker. Bu görkemli bina, Aslanbab kabrinin üstüne kondurulmuş olan bir abidedir. Ne zaman gelseniz türbenin önünde yürüyen türlü milletten insana, yaşlı kişilere, başı örtülü yani orta yaşlı kadınlara, genç kız ve genç erkeklere rastlarsınız. Kim olduklarını soracak olursanız, onların Orta Asya ve Kazakistan'ın türlü boylarından, bu haysiyetli kabre tazimde bulunmağa gelen ziyaretçiler olduklarını öğrenirsiniz.

Arslanbab kabrine böylesine hürmet gösterilmesinin sırrı nedir? Arslanbab hakkında ne biliyoruz? Bu suallere cevap vermek için İslâm dininin Türk kavimleri arasında yayılması tarihinin bazı noktaları üzerinde durmak gerekir. Bu yeni dinin Türklere tanıtılması VIII asırda başladı. O sırada İslâm dini Orta Asya serhatlerinde Türklerin sık yerleştikleri Sır (Derya)nın orta boyunda gittikçe ilerliyordu. X. asır tarihçisi Ibn Khavkal'ın söylediğine göre Farab, Kencide ile Şaş (Taşkent) arasındaki güzel yaylalarda İslâm dinine giren bine yakın Türk evlatları vardı¹.

Fakat bu sefer Türk boylarının (Türkî tayfalarının) çoğunluğu bu yeni dini vaaz yoluyla kabul etmemiş oldular. Allaha itaat edip Muhammed Peygamberin bağısladığı yola koyulanların kendileri hâlâ eski inançlarını bırakmamışlardır. Ortada yürütülen kazı çalışmaları XI-XIII asırlarda (daha hâlâ) her evde ateşe tapılan yerler olduğunu gösterdi. XIII. asır başında Otrar dağına hakim olmuş olan Kayır Hanın bile gençken İslâm dinine girmemiş olduğu biliniyor.

* Otrar Devlet Müzesi Araştırmacısı.

** Prof. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi.

¹ *Kazak SSR Tarihi*, II. cilt Alma Ata, 1983, s. 114.

Türk boylarına dini zorla kabul ettirme çabaları netice vermedi. Yalnızca nasihat yoluyla İslâmiyet meyve verdi, başarılı oldu. Bu işte de yerli halk arasından çıkan şeyhlerin sözü geçerli idi. Türk şeyhlerinin en başında Aslanbab ve onun müridi Hoca Ahmet Yesevî vardı.

Kazakçada Aslanbab diye söylenen Arslanbab ismi iki kelimedenden meydana gelir. “Arıstan” Arabların [böyle] “arslan” sözünün Kazakçaya uyarlanmış şeklidir. Arapçada bu kelimenin bir anlamı “arslan” diğer anlamı da “yüce, kudretli”dir². “Bab” ise akademisyen V.V. Bartold’un söylediğine göre “kapı” anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Türkçe’de ise “bab” kelimesi İslâm dininin yayılmasına hizmet edenlere verilen bir lakabdır³. Yani Aslanbab Türkistan halkı arasında İslâm dininin yayılmasında büyük hizmetler ifa etmiş bir eylemci idi.

Bu görüşü destekleyen en güzel delillerinden biri, Ebubekir Divaev’in Kazak bakışlarından yazıp aldığı, evlialardan yardım dileyen aşağıdaki şiir parçasıdır:

Türkistanda onbin bab
Sizlerden medet diliyorum
Sayramdaki sayısız bab
Otrardaki otuz bab
En büyüğü Arıstanbab
Sizlerden medet diliyorum⁴

² D. Junisov, *Özen-köl Atavları* (Alma Ata, 1991), s. 102. (Aslında Türkçe bir kelime olan “arslan” kelimesi ile ilgili kaynaklar için bkz: Gerhard Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen* (Wiesbaden, 1967) II: 453 [Türkçeye aktaranın notu.]

³ V.V. Bartold, *Soçineniya* (T.U.M., 1968), s. 118. (Kazakça Arıstanbab bizim edebiyatımıza Arslanbab olarak geçmiş olduğu için burada Arslanbab şekli kullanıldı. Kaynakların Baba Arslan, Şeyh Baba Arslan diye bahsettiği şu şahsın unvanı hakkında da Fuat Köprülü “Fergane’de Türkler kendi şeyhlerine Bab yani Baba namını veriyorlardı” demektedir. Yazar, Fuat Köprülü’nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserini görmemiştir. Yukarıdaki alıntı eserin 4. baskısındanadır (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 1981, s. 18) Öte yandan Ahmet Yaşar Ocak ise *bab/baba* unvanını melameti-kalenderi geleneği ile ilgili görüyor. X-XI yüzyıl kendilerine bizzat “Kalender” diyen ve aslında Melameti sufiliği içinden gelen sufilerle dolu idi ve de Arslan Baba bunlardan yalnızca biri idi diyor. Ahmed Yaşar Ocak, “Anadolu Türk Halk Sufiliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü”, *Milletlerarası Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri* (26-27 Eylül 1991), Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 78-79-[Türkçeye aktaranın notu.]

⁴ Divaev, “İz oblasti kirgizskih verovaniy. Baksi kak lekari koldun.” *İzvestiya Obşçestva arheologii, istorii i etnografii, pri Kazanskom Universitete*. 3 Vip T. HU. Kazan, 1899. Otdel’nyy otisk, s. 4.

Gene bu mealde olan ve Orta Asya ve Kazakistan'da iyi tanınan ilâhi şeklindeki bir şiir O. Dastanov'tun "*Evliya Türbeleri Hakkındaki Gerçekler*" adlı kitabında bulunmaktadır⁵.

Kısacası Arslanbab dünya dinlerinden biri olan İslâmiyeti Türk Dünyasına tanıtan ve yayan bir kişi olmuştur. Bu yeni din yoluyla da Türkler Arab dili alfabetini öğrendiler ve o zamanki İslâm medeniyetinden etkilenip, onun gelişmesine büyük katkıda bulundular.

Sır Derya bölgesindeki Türkler arasından birçok meşhur alimler, feyzozlar çıkmıştır. Onların içinde de özellikle büyük düşünür Ebû Nasr el-Farabî ile büyük şair ve düşünür Ahmet Yesevî müslüman âleminde büyük ün kazanmışlardır.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Aslanbab'ın yanında yetişmiş olduğu biliniyor. Aslanbab'ın ismi Hoca Ahmet'in *Divan-ı Hikmet* adlı eserinde birkaç kere geçmektedir⁶. İlerde ozan olacak (Ahmet Yesevî'nin) Aslanbab'a mürid olması hakkında Fransız bilgini Irene Melikoff'un "Ahmet Yesevî ve Türk Halk Tasavvufu" adlı makalesinde şu bilgilerle karşılaşırız: Hoca Ahmed'in babası İbrahim, Sayram'ın meşhur bir şeyhi idi. Ahmed yedi yaşında yetim kaldı. Ablası onu alıp Yesi şehrine götürdü. O da orada ilk üstadı Aslanbab ile tanıştı⁷ Ebubekir Divaev'in düşüncesine göre Aslanbab Hoca Ahmet'in kimya bilimi öğrenmesinde hocalık etmiş olan kişidir⁸.

İngiliz alimi J. Trimmingham ise Yesevî'nin tasavvuf görüşünü inceleyerek, şu sonuca varmaktadır: "Ahmet Yesevî bütün Türk mutasavvıflarının babasıdır. Yesevî yolu saf Türklük yönünde gelişti. Türk şeyhi (Ahmet Yesevî), Aslanbab dünyadan ayrılıncaya kadar onun yanında talim terbiye gördü, sonra da Buhara'ya gitti."⁹ Hoca Ahmet bu ilk üstadının ölümünden sonra, onun evladını benimsedi. Buhara'da ise tasavvuf ilmini tamamen öğrenip, üstad diye adlandırıldı. O öldükten sonra da Hoca Ahmet'in en birinci talebesi, halefi, dinî unvanıyla halifesi (izbasarı) Aslanbab'ın oğlu Mansur oldu¹⁰.

Kırgızistan'da da Arslanbab anıtı diye anılan bir başka mezarın bulunması, XII asır eylemcisi Aslanbab'ın gerçekte nerede gömülü olduğu sorusunu ortaya çıkarıyor. Oş vilayetindeki yerli halk Aslanbab'ı Kalmuk-

⁵ O. Dastanov, *Evliya jerler turalı şındsk*, (Alma Ata, 1967), s. 5.

⁶ Koja Ahmet Yesevi and Turkic Popular Islam", *Papers on Central Asia* (Utrecht, 1987), s. 85.

⁸ A. Divaev, "İz oblasti Kirgizskih verovanaiy...", s. 6.

⁹ J. Trimmingham, *Sufiyskiye ordeni v Islame* [Sufi Orders in Islam, ç.n.] (Moskova, 1989), s. 54.

¹⁰ V.V. Bartol'd, *Soçineniya*, (T.U.M., 1968) i s. 118; J. Trimmingham, *Sufiyskiye ordeni...*, s. 58.

lar'a karşı savaşmış bir kahraman diye tanıyor¹¹. Yani Oş'taki Aslanbab XVII-XVIII asırlarda yaşamış olan bir adam olarak karşımıza çıkıyor.

Aristanbab adını taşıyan kimseler, her diyarda her yerde bulunmuş olabilirler. Karıştırmamak için Hoca Ahmet'in ustası hakkındaki kaynaklarda söz konusu olan güney Kazakistan yer adlarını iyice incelememiz gerekir. Yukarıdaki bakışlar şiirinde de Türkistan, Sayram, Otrar gibi yer isimlerine rastlamaktayız. Bu konudaki görüşleri Hoca Ahmet'in ustası Arslanbab'ın gömüldüğü yer hakkındaki kaynakları özetleyen V.A. Gordlevski'nin eserinde zikredilen sözlerle tamamlamak doğru olur: "Otrar'da Hoca Ahmet için kutsal bir yer olan Aslanbab'ın kabri bulunur."¹²

Aslanbab hakkındaki bir rivayette ise, (Hz.) Muhammed 63 yaşında dünyadan göçmüştü. Dünyadan ayrılırken halkı toplayıp "Ben bu dünyadan ayrılıyorum. Acaba kim benim emanetimi alıp, işimi daha da güçlendirir?" demiş. O sırada peygamberi dinleyenler arasında 33 türlü dini öğrenip bunlardan yalnız İslamiyeti kabul etmiş olan 300 yaşındaki Aslanbab adında biri hazır bulunuyormuş. Aslanbab'ın muvafakatını alan Hz. Muhammed, Allah'a akıl danışmış. Onun rızasını aldıktan sonra emanetini Aslanbab'a vermiş. Bundan 500 yıl geçtikten sonra kırlarda dolaşan Aslanbab 11 yaşında bir çocuğa rastladığında, bu çocuk ona "Aksakal emanetimi veriniz!" demiş. O çocuk işte bizim gelecekteki Ahmetmiş¹³. Hep söylenegelmiş olan bu rivayetin ana fikri şudur: Hoca Ahmet, Muhammed Peygamberin işini devam ettiren kişidir. Onları bir araya getiren ise Aslanbab (Selmani Fars)dır. Bu rivayet İslâmiyetin (müslümanlığın) tasavvuf akımındaki her bir bilgili şeyhin Hz. Muhammed'e bağlanmasını gösteren "silsile"yi andırıyor. Arapça "silsile" sözünün manası zincirdir. Bu zincir bir şeyhe Hz. Muhammed'in ilminin ve sözünün kimler vasıtasıyla, hangi din büyüklerinin söyledikleriyle ulaştığını gösteren bir dizidir.

Hoca Ahmet'in "silsile"sine bir göz atalım: 1) Hoca Ebu Yusuf Hemedanî 2) Şeyh Ebu Ali Farmedî 3) Şeyh Ebul Kasım Gurganî 4) Şeyh Ebul Hasan Harakanî 5) Bayazid-i Bistamî 6) İmam Cafer Sadık 7) Kasım İbn Muhammed İbn Ebû Bekir 8) Selman Farsî 9) Ebû Bekir Sıddık¹⁴. İşte bu

¹¹ S.M. Abramzon, *Predmeti Kul'ta Kazahov, Kirgizov i Karakalpakakov Material'naya Kul'tura i hozyaystvo narodov Kavkaza, Sredney Azii i Kazahstana*, (Leningrad. 1978). s. 53-54.

¹² V.A. Gordlevskiy, *Izbranniye soçineniya* (T.S.M., 1962), s. 362.

¹³ N. Nurmuhamedov, *Koja Ahmet Yasevi Mavzoleyi* (1980), s. 7.

¹⁴ P.N. Ahmerov, "Opisaniye Peçati Ahmeda Yasavi", *İzvestiya obçestva arheologii, istorii i etnografii pri Kazanskom universitete*, Kazan, cilt 13 (1896), s. 6.

silsileye göre Muhammed Peygamber ile Hoca Ahmet'i birleştiren bu dokuz kişidir. "Silsile" Arab hilafetinin ilk halifesi, 568-634 yıllarında yaşamış olan Hz. Ebû Bekir'den başlayarak, XII. asrın meşhur şeyhi Hoca Ahmed'in Buhara'daki üstadı Hemedanî ile son bulur. Bu sıralamada Hz. Ebû Bekir'den sonra görülen Selman Farsî (bazen Paris, el Farsî diye de yazılır) da Hz. Muhammed ile aynı zamanda yaşamıştır. Onun kabri Irak memleketinin Medine şehrinin civarında olup kabrinin üstünde bir türbesi ve bir mescit vardır. Burayı pek çok sünnî müslüman ziyaret eder¹⁵. Yani Aslanbab ile Selman Farsi iki ayrı kişidir. Onlar ayrı zamanlarda yaşamışlar. Selman Farsî tasavvuf akımını ilk önce başlatanlardan biri olarak bütün tasavvuf şeyhleri nazarında üstad yerine geçmiştir. Burada hareketle XII. asırda yaşayarak Hoca Ahmet'i çocukken okutup terbiye eden Aslanbab'ın VII. asrın gayretkârı Selman Farsî ile karıştırılmış olduğu anlaşılıyor.

Aslanbab kabrinin üstündeki imaret, ilmi edebiyatta ilk olarak 1898'de I.T. Poslavskiy'nin makalesinde kısaca tasvir edilmiştir¹⁶. O zamandan beri de Otrar yöresini incelemeğe gelen alimlerin hepsi de onunla ilgilendiler. XX. asrın başında da buranın mimarisini ayrıntılı olarak ele alan V.V. Konstantinova'nın makalesi yayınlandı¹⁷. İnceleme yazılarında ise bu imareten türbe, mescit, türbe-mescit diye söz edilmektedir. Abideyi mimarların mimarinin değişik terimleriyle tanımlamaları onun ne kadar karmaşık bir yapı seviyesinde olduğunu gösteriyor. Aslında bu imarete, kubbeli bir türbe, tonozlu bir dehlizhane, mescit, çilehane, ezan okunan minare gibi kendi başına ayrı ayrı bölümlerin bir mekanda birleştirildiği bir yapı topluluğu denebilir.

Asırlar boyu değişen zamanla, türlü tamir işlerinin başından geçmiş olduğu bu yapının en eski şeklinin nasıl olmuş olduğunu tam olarak söylemek zordur. Bu türbenin en eski kısmı mezar odası (kabirhane) olmalıdır. Çünkü onun kaidesini başka bölümlerdekilerle karşılaştırınca epey yüksek olduğu görülür. Sanat tarihinde "yelken" diye adlandırılan tuğla

¹⁵ Selman Farsi hakkındaki kısa bilgileri aşağıdaki kitaplardan derledik: L.I. Klimoviç, *Kuran Jaylı kitap* ("Kuran Hakkında Kitap"), Alma Ata 1990, s. 36; *İslam*, derleme (Moskova, 1988), s. 224. (Bu rivayetler Osman F. Sertkaya tarafından Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyumuna (26-27 Eylül 1991) "Nehcu'l-Feradis'te ve Ahmet Yesevi Hikmetlerinde Selman-i Farsî/Arslan Baba Menkibesi"; adında bir bildiri olarak sunulmuştur. [Türkçeye aktaran notu].

¹⁶ I.T. Poslavskiy, *Razvalını goruoda Otrarı: Protokoli zasedaniy i soobşçeniya çlenov Turkestans kogo krujka lyubiteley arheologii* (Taskent, 1998) s. 237.

¹⁷ V.V. Konstantinova, "Nekotoriye arhitekturniye pamyatniki po srednemu teçeniyu r. Sırdar'i, *İzvestiya A.N. Kaz. SSR, Seriya arhitekturnaya*, Vıp, 2. (1950), s. 37-41.

örgüler duvarlar üzerinde kıvrılarak kubbeye ulaşır. Kubbe hem çapı geniş hem de yüksek olarak yapılmıştır. Mezar odasının girişi batıya, yani Mekke'ye dönüktür. Bu saygı değer kabirlere tazimde bulunanlar müslümanlık geleneklerine göre davranmaktaydı. Buna göre ziyaretçilerin yüzünün lahide, arkasının da kibleye bakması gerekiyordu¹⁸. Mezar üstündeki ilk taş XII. yüzyılda konmuş olmalıdır. Zira bu vakitler Otrar şehrinin gül gibi açtığı zamanlardır. Şehrin bir kapısı da XIII asır kaynaklarında "Sufihane" diye sebepsiz yere adlandırılmış olmasa gerek. Şimdiki mezar odası ile onun altındaki kubbeli bölmenin şekli XIV. asrın türbelerine benzer. İşte bu sebepten halk arasında çok yaygın olan aşağıdaki menkıbeye göz atmak doğru olur: "Hoca Ahmet duvarları dikildiği gece bir kocaman yeşil öküz dikilen duvarları boynuzlarıyla itip, devirmiş. İmaretin duvarları yeniden yapıp kubbesine tekrar başladığında öne eğilen tepesi çökmüş. Bu iş Emir Timur'u çok düşündürmüştü. Rüyasında bir yaşlı kişi gelip onu aydınlatmış ve ona o Hoca Ahmed'in ilk üstadı Aslanbab'ın gömüldüğü yerin üstüne mezar dikmesini emretmiş. Bu talep üzerine Emir Timur Türkistan'daki binayı düşündüğü gibi tamamlamış oldu¹⁹.

Emir Timur zamanında dikilen bu binanın yapım işlerinin sembolü olan mescit kısmındaki iki ahşap sütundan da bahsetmek gerekir. Karaağaçtan dikilen bu direklerin tabanı sekiz kenarlıdır ve orta-bel kısmından başlayarak genişleler. Sütun başlıkları, yaldızlı dantel şeklinde bezenmiştir. Sütunları inceleyip ayrıntılı bir makale yazmış olan Moskovalı bilgin V. Voronina'nın düşüncesine göre, tam bu şekildeki sütunlar Kazakistan'ın veya Orta Asya'nın başka herhangi bir abidesinde görülmez. Adı bilinmeyen bir Otrarlı ustanın eliyle yontulmuş olan bu sütunlar XIV. asrın sonunda veya XV. asrın başında yapılmıştır²⁰. Bunların üstündeki oymalar K. Akişev, E. Ageyeva'nın incelemelerine göre Kazakların geleneksel nakışlarına yakındır²¹. M. Sembin bu sütun süslemelerinin Orta Kazakistan'daki Ayak Kamir türbesin balçık üzeri oymalarında (*oyuk kış*) tekrarlandığını göstermiştir²². Bugün bu sütunlar Alma Ata arkeoloji müzesinin kapısında durmaktadır. Mescide ise bunların kopyaları konmuştur. Aslanbab imareti XX. asrın başında çeşitli değişmelere uğramıştır. Otrar'da oturan halk harab olan imareti yeniden onarmak için para toplamıştır. Eski

¹⁸ Lç Yu. Mañkovskaya, *Hazira-Kompleksi Sredney Azii. Kul'turniye svyazi narodov Sredney Azii i Kavkaza*, (Moskova, 1990) s. 116.

¹⁹ M.E. Masson, *Mavzoley Hodja Ahmed Yasevi* (Taşkent, 1930), s. 21.

²⁰ V.L. Voronina, *Kolonni iz Otrara: Drevnosti Kazahstana*, (Alma Ata, 1975), s. 70-74).

²¹ K.A. Akişev, ve E. Ageyeva, *Drevniye Pamyatniki Kazahstana*, (Alma Ata, 1958), s. 43.

²² M. Sembin, "Aristanbab", *Bilim jäne eñbek*, (1987) No 2: s. 42.

imaretin cümle kapısı Mekke'ye bakmışsa da, şimdi arkası yüksek olan bu binanın ön tarafı Türkistan'a Hazret Sultana (yani Ahmet Yesevi türbesine) yönelir. Onun iki ucuna minareler konmuş, dehliz kapısının üstü üç kenarlıdır. Cephesi ile Türkistan'daki dev türbenin cephesine benzetilmeye çalışılmıştır. Dehliz kapı alınlığına mermer kitabe konup, üstüne Arapça sene 1327 diye yazılmıştır. Bu son yapı işlerinin zamanı ise, bizim şimdiki (miladî) takvimimize çevrildiğinde 1909 yılı olur. Bunun altındaki oyukta bir kitabe olmalıdır. İkinci kitabe mescidin arka girişinin üst kısmındaki tuğla levha (*kış taktayşalar*) üzerine Arap harfleriyle aşağıdaki beş satır yazı yazılmıştır.

1327
Usta
Kalmirza
ile Misafir Türkistani

Bu kitabenin Aslanbab ile ilgili incelemelerde evvelce okunmamış olduğunu söylemek gerekir. Şimdi bu kitabe Otrar Devlet Arkeoloji Anıt Müzesinde görevli S. Ergöbekov tarafından okunmuştur. O Dastanov'tun *Evlîya Türbeleri Hakkındaki Gerçekler* adlı kitabında "Aslanbab imaretinin son tamir işini Taşkentli usta Eskender Hacı yürüttü", ifadesi kullanılmıştır²³. Oysa şimdi bu görüşün değişmesi gerekmektedir.

Ayrıca yapan ustanın adı ve onun doğduğu yerin gösterildiği bina kitabelerinin Kazakistan'da parmakla sayılacak kadar az olduğunu düşünürsek, Aslanbab türbesindeki kitabenin sanat tarihi ve tarih araştırmaları için çok değerli bir belge olduğunu görürüz. Bu kitabeler Kazakistanın güneyinde XIX-XX. asrın başında yapılmış mescit ve medreselerin, sadece dışarıdan gelen mimarlar tarafından yapıldığı şeklindeki tek yönlü görüşlerin de doğru olmadığını gösteriyor. Ayrıca üstündeki kitabeye dayanarak da, Aslanbab imaretinin yerli ustaların eseri olduğu anlaşıldığı gibi, kitabe başka abideleri bilip tanımamıza da yol açmaktadır. Mesela Aslanbab ile Baba ismindeki medrese arasındaki ortak yönlere dayanarak Kalmirza Usta'nın Karatav (Karadağ)ın arka yamacındaki binaları yapanlardan biri olduğunu varsaymak mümkündür. Sonradan da, Aslanbab türbesinin cephesini Hazret Sultan imaretininkine benzetme işi gibi işler, Karatav'ın kuzey yamaçlarındaki abidelerde tekrarlanmıştır. Sozak mescidi ve Baba adındaki görkemli türbe mescidler bunlar arasında sayılabilir.

²³ O. Dastanov, *Avliye jerler tuvralı şındık*, s. 72.

Bu son yapının genel görünümü de plânı da Hoca Ahmet Türbesini takliden meydana gelmiştir. Böyle bir şey yalnız güney Kazakistan abidelerinde yaygın olarak görülür. Bütün bunların meydana gelmesine kendine özgü şekil anlayışı olan bir yerli sanatkarlar mektebi sebebiyet vermiştir denebilir. Aslanbab abidesinin cephesindeki tuğla üzerine nakışların işlenişinin (*kıştı nakıştap kalav edisi*) XX. asrın başında Kazakistan'da döşenmiş demiryol boyundaki imaretlerdekine benzediğini gözlemek zor değildir. Ayrıca demiryoluyla istasyonlarını yapmağa yerli ustalar da yardım etmişlerdi. Böylece Türkistan istasyonlarının mimarisinde görülen nakışlarda şark stili baskındır. Ayrıca yerli sanatkarlar bu türlü imaretleri yaparken görüp bildikleri Avrupa motiflerinden de faydalanmışlardır.

Aslanbab imareti Ekim ihtilaline kadar büyük dinî merkezlerden biri idi. Abidenin etrafında kervansaray, çayhane, meskenler ve büyük bir bağ vardı. "Arslanbab'da gecele, Hoca Ahmet'ten dile" diyerek atalarımızın yolunu sınıksız tutan ziyaretçiler Otrar bölgesindeki görkemli kabre tazimde bulunmadan Türkistan'a ayak basmazlardı. Dinî bayramlarda Aslanbab türbesinin önündeki yüksek duvar ile çevrilmiş geniş alana gelenler toplanıp zikir yaparlardı.

Evliyanın türbedarının ellerinde bazı eski eşyalar bulunuyordu. Bunlardan biri büyük bir tahtadan mühürdür (çapı 11,5 cm). Bu mühür basılıp ziyaretçilere muska olarak kullanmak için verilirdi. Mührün ortasında: Sultan Hoca Ahmet Yesevî, etrafındaki yapraklarda sağa doğru sırayla:

Şeyh Ahmet Ravende
 Şeyh Ahmet Cami
 Şeyh Ahmet Mercan
 Şeyh Ahmet Arka
 Şeyh Ahmet Sahhak
 Şeyh Ahmet Harb
 Şeyh Ahmet... (tam olarak okunmadı)
 Şeyh Ahmet Marsal

(transkripsiyon Leningradlı bilgin A.A. Ivanov'a aittir) diye sözler yazılırdı. Bu mühür, üzerinde Hazret Sultanın ismi yazılı olan eski mühürlerin içinde bize kadar ulaşabilen tek mühürdür²⁴. Bu mühür ve de Aslanbab imaretinin 1911 yılına ait planı, Şevildir'de oturan evliya türbedarının neslinden gelen Narimbet evladının bunları göz bebeği gibi saklayagelmeleleriyle bize kadar ulaşabilmiştir. Bunlar en değerli tarihî belgelerdir.

²⁴ M. Kojiev, "Aziret Sultanının üç möri (Hazret Sultan'ın üç mührü)" *Jibek Joh*, 1991, s. 10-11.

Bütün Türk kavimlerinin tarihinde büyük iz bırakan Aslanbab Babamızın kabrinin üstündeki yapı güzel sanatların görkemli abidesi, eski Otrar ve Türkistan ustalarının ortak ürünüdür. Bu yapı Kazakistan ile Orta Asya toprağındaki binlerce abideden farklı olan şeklini asırlar boyu devam ettirdi ve insanları kendisine hayran etmeğı sürdürdü. Otrar bölgesindeki birçok vakıaların arkasındaki kuvvet olmuş olan türbenin hâlâ da aşılmayan birçok yönü vardır. Günümüzde ziyaretçileri iki yana açılan kapısıyla buyurenden türbe eski medeniyetimiz ile tarihimizi tanıyıp öğrenmeğe hevesli milletimize çok şeyler kazandırır.

Aslanbab imareti hakkında daha fazla malumat almak isteyen kişiler bu makalede sözü geçne eserlere bakabilir. Biz de bu kaynaklara dayanıp dipnotlar yaptık.*

* Bu yazıyı Türkiye Türkçesine aktaran İsenbike Togan Kazak Türklerinden Uyadan Han Akay'a ve Dr. Serpil Bağcı'ya yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilir.

